

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14003704>

BUGUNGI KUNDA NUTQ BUZILISHI SABABLARI VA ULARNING OLDINI OLISH USULLARI

Ruzmetova Dilbar Atabayevna

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch
Filiali O‘zbek tili va adabiyoti, tillar kafedrası katta o‘qituvchi.

Sultanova Iftixor Baxtiyor qizi

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch
Filiali stomotologiya fakulteti 1-kurs talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada nutq haqida umumiy tushuncha, bugungi kunda insonlarda nutq buzilish sabablari, oqibatları hamda ularni davolash chora-tadbirlari haqida ma'lumot berib o'tilgan. Bundan tashqari qo'shimcha tariqasida insonlarda yuzaga keladigan omma oldida nutq so'zlay olmaslik kabi kamchiliklarni yengish usullari ham berilgan.

Kalit so'zlar: *Nutq, og'zaki nutq, nutq buzilishi, terapiya, foniya, dislaliya, afaziya, disleksiya, dizartriya.*

ABSTRACT

This article provides a general understanding of speech, the causes and consequences of speech disorders in people today, as well as their treatment measures. In addition, methods to overcome the shortcomings of people such as the inability to speak in public is also given.

Key words: *Speech, oral speech, speech disorder, therapy, phonia, dyslalia, aphasia, dyslexia, dysarthria.*

Nutq — insonning fikrlarini, his-tuyg'ularini va g'oyalarini ifodalashda qo'llaniladigan kommunikativ jarayon. U so'z orqali amalga oshiriladi va turli xil badiiy, ilmiy, ommaviy va boshqa xususiyatlarga ega bo'lishi mumkin. Nutq o'z ichiga muloqotning turli shakllarini, jumladan, og'zaki va yozma nutqni oladi. Quyida og'zaki nutq haqida qisqacha ma'lumot beramiz.

Og'zaki nutq — bu fikrlarni, his-tuyg'ularni va g'oyalarni og'zaki tarzda ifodalash jarayoni. U odatda muloqotda, taqdimotlarda yoki boshqa ijtimoiy vaziyatlarda qo'llaniladi. Og'zaki nutq turli shakllarda bo'lishi mumkin, masalan, suhbat, munozara, leksiya, taqdimotlar va boshqalar. Og'zaki nutqning asosiy xususiyatlari: Suhbat davomida ovoz balandligi, intonatsiya, ohang va talaffuz muhim rol o'ynaydi. Ular nutqning ta'sirchanligini va tushunarli bo'lishini ta'minlaydi. Nutqning ritmi, pauzalari va hajmi tinglovchini jalb qilishda va uning e'tiborini saqlashda joziba yaratadi. Og'zaki nutqda fikrlarni aniqlik bilan va ravshan ifodalash juda muhim. Odamlar orasida ba'zan to'liq tushunmaslik yoki chalkashliklar yuzaga kelishi mumkin, shuning uchun nutqni aniq va lo'nda qilib aytish muhimdir. Ushbu nutq turi ko'pincha ko'p vaqt olmaydi, shuning uchun fikrlarni qisqa va qiziqarli tarzda bayon etish zarur. Tinglovchilar o'zaro aloqada bo'ladi, shuning uchun og'zaki nutqda ularga savollar berish, fikrlarini so'rash va ulardan fikr olish muhimdir.

Og'zaki nutqning bir qancha turlari mavjud:

1. Suhbat: O'rtada erkin muloqot, fikr almashish.
2. Taqdimot: Ma'lumot yoki g'oyalarni taqdim etish uchun tayyorlangan nutq.
3. Munozara: Bir yoki bir nechta o'zaro fikr almashadigan guruhda joylashgan.
4. Dars: Ma'ruza yoki leksiya shaklida ilmiy yoki ta'limiy ma'lumotlarni izohlash.
5. Intervyu: Savollar berish orqali odamlar bilan muloqot qilish.
6. Tanqid: Ba'zi bir fikrlarni yoki asarlarni baholash va muhokama qilish.

Bugungi kunda og'zaki nutqning ahamiyati: Komunikatsiya: Og'zaki nutq insonlar o'rtasida tez va samarali aloqa o'rnatishga yordam beradi. Ijodkorlik: Nutq so'zlovchilar o'z g'oyalarini yaratuvchanlik bilan ifoda etishga imkoniyat yaratadi. Jamiyatda o'rinning rivojlanishi: Og'zaki nutq ijtimoiy muhitda muhim rol

o'ynaydi; u odamlarning fikrlarini, his-tuyg'ularini va g'oyalarini ifodalash, jamiyatda o'zaro aloqani rivojlantirishga yordam beradi.

Afsuski insonlarda nutq faoliyatiga doir bir qancha o'zgarishlar yoki buzilishlar uchrab turadi. Nutq buzilishi — bu nutqning ravonligi, to'g'riligi va aniqligini ta'minlaydigan jarayonlarning qandaydir sabablardan zaiflashishi yoki buzilishi. Nutq buzilishi turli xil sabablarga ko'ra yuzaga kelishi mumkin va odamning ijtimoiy, psixologik va emotsional holatiga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Nutq buzilishi ko'pincha mutaxassislar tomonidan aniqlanadi va davolanishi kerak bo'lgan muammo sifatida ko'riladi. Nutq buzilishining turlari: 1. Bargoza nutq buzilishi (dislaliya): Bu nutqning hech qanday mantiqiy sababi bo'lmasa-da, ba'zi tovushlarning noto'g'ri talaffuz qilinishi. Masalan, "s" o'rniga "sh" yoki "r" o'rniga "l" aytish. 2. Nutqning ravonligi buzilishi (foniya): - Bu nutqning og'zi bilan chiqarilishi va so'zlarni to'g'ri bog'lay olish qobiliyatining pasayishi. Bunga "tugun" (tugmalik) yoki "kekelek" kabi holatlar kiradi. 3. Nutqni jamlay olmaslik (afaziya): - Bu holat odatda bosh miyasi jarohatlaridan yoki insultlardan kelib chiqadi. Bu holat fuqarolarning fikrlarini ifodalash va tushunishda qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin. 4. O'qish va yozish qiyinchiliklari (disleksiya): - Bu bolalar yoki kattalar uchun o'qish va yozish jarayonida muammolar paydo bo'lishiga olib keladigan buzilishdir. 5. Dizartriya: - Bu nutqning mushaklari va nerv tizimidagi muammolar tufayli kelib chiqadi. Dizartriya nutqning to'g'ri talaffuzini, ritmini va intonatsiyasini ta'sir qiladi. Ushbu buzilishlarga quyidagi sabablar asos qilib ko'rsatilgan.

- Genetik omillar: Ba'zi nutq buzilishlari irsiy xususiyatlar bilan bog'liqdir.
- Fiziologik omillar: Miyaning tuzilishi, muammolar, jarrohlik operatsiyalari yoki boshqa tibbiy muammolar.
- Ruhiy holat: Stress, tashvish yoki psixologik jarayonlar nutqni buzishi mumkin.

Davolash usullari: 1. Nutq terapevtlari: Nutq buzilishlarini davolashda mutaxassislar sifatida nutq terapevtlari yordam berishi mumkin. Ular individual mashqlar va dasturlar tuzish orqali bemorlarni qo'llab-quvvatlaydilar. 2. Mashqlar va o'qitish: Nutqni rivojlantirishga yordam beradigan mashq va o'qitish jarayoni orqali bemorlar

o‘z nutqini yanada ravonroq qilishlari mumkin.3. Psixologik yordam: Psixologlar orqali ruhiy holatni yaxshilash va stressni kamaytirishga yordam beradigan terapiya usullari qo‘llanilishi mumkin.

Nutq buzilishi bilan bog‘liq bo‘lgan har qanday muammo vaqtida mutaxassislarga murojaat qilishni talab qiladi, chunki erta aniqlagan taqdirda davolash samaradorligi yanada yuqori bo‘lishi mumkin. Bundan tashqari insonlarda jamoat oldida nutq so‘zlay olmaslik holatlari ham kuzatiladi. Bunday holatlarda quyidagi usullardan foydalanish tavsiya etiladi. Masalan: nutqizngizni oldindan rejalashtirib olish, eng yuqori natija uchun harakat qilish, oila a‘zolari yoki do‘stlar davrasida mashq qilish, nutqni hech qachon ko‘r-ko‘rona yodlab olmaslik, juda tez gapirishdan qochish.

Xulosa o‘rnida shuni ta’kidlash joizki, bugungi kunda professional hayotning eng muhim omillaridan biri-bu nutqiy salohiyatni oshirishdir. Insonning nutqi qanchalik ravon va chiroyli bo‘lsa, uning muvaffaqiyatga erishish ko‘rsatkichlari ham oshadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YHATI

1. Ushbu maqolada O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi (2000-2005) ma’lumotlaridan foydalanilgan.
2. R.Rasulov, Q.Mo‘ydinov. "Nutq ma’daniyati va notiqlik san’ati" Toshkent-2015.